

Lidija Knorr*

www: kritički potencijali anonimnog dijela interneta

SAŽETAK

Količina informacija dostupna putem interneta zahtijeva postupke istraživanja i razvoj kompetencija za njihovu provjeru te prepoznavanje relevantnih informacija i njihovo klasificiranje. U radu se sažeto razmatraju (1) temeljno razlikovanje triju razina interneta (*Surface Web*, *Deep Web* i *Dark Web*) i njihovi kritički potencijali; (2) odgovarajuće kompetencije za obradu dostupnih informacija (kritičko mišljenje i informacijska pismenost) i (3) tri situacije primjene interneta i prijedlozi za cjelovitije kritičko korištenje interneta.

Ključne riječi: internet, *Surface Web*, *Deep Web*, *Dark Web*, kritičko mišljenje, informacijska pismenost, etička načela

Uvod

Napretkom tehnike digitalnog umrežavanja došlo je do bitne promjene u dostupnosti informacija, najviše zahvaljujući razvoju interneta kao sustava koji omogućuje pristup velikom broju informacija iz cijeloga svijeta. S obzirom na pojednostavljivanje pristupa informacijama, razvoj interneta možemo promatrati kao slijed faza.¹ Trenutna, (sedma) faza razvoja interneta,² nastala početkom 21. stoljeća, faza je tzv. Web 2.0³ čijim je razvojem svijet postao povezaniji, novosti iz cijeloga svijeta su postale dostupnije i informacije su se počele širiti brže, jednostavnije i jeftinije

* Adresa za korespondenciju: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Centar za integrativnu bioetiku, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4977-3736>. E-pošta: lidijaknorr@gmail.com.

1 Vidi u: Reed, Thomas Vernon (2019), *Digitized lives: culture, power and social change in the internet era*, New York; Routledge., str. 29–30.

2 Usp. *ibid.*, str. 30.

3 Više o Web 2.0. vidi u: Lukačić, Petar (2008), Primjena Web 2.0 servisa u nastavi povijesti, *Povijest u nastavi* 12 (2), str. 205–219; *World Internet Development Report 2017*, Beijing: Chinese Academy of Cyberspace Studies, str. 11–12.

negoli ikada prije zbog interaktivnosti kojom je omogućeno stvaranje i distribuiranje sadržaja od strane samih korisnika interneta. Iako relativno jednostavan pristup velikom broju informacija te pojednostavljen način širenja informacija omogućuju umrežavanje ljudi diljem cijelog svijeta, potrebno je dublje razumijevanje samog interneta kao sustava u svrhu daljnjeg razumijevanja problematike samom pristupu internetu, njegovom korištenju i širenju informacija.

Iako se internet najčešće smatra jedinstvenom platformom, kao sustav sastoji se od tri razine. Najpopularnija je i najčešće korištena prva razina interneta, tzv. *Surface Web* (hrv. površinski internet), pretraživ putem tražilica kao što su Google, Yahoo i Bing. Druga je razina tzv. *Deep Web* (hrv. dubinski internet), a treća tzv. *Dark Web* (hrv. mračni internet). Upotreba interneta i snalaženje u njegovom prostoru informacija može biti neadekvatno, zbunjujuće i/ili nedovoljno iskorišteno s obzirom na postojeće potrebe određenog pojedinca ili skupine ljudi za adekvatnijim i konkretnijim korištenjem interneta ili same mogućnosti interneta. Budući da se o tome slabo piše u okviru regionalne znanstvene zajednice, slijedi razmatranje nekih osnovnih operativnih načela i upotrebnih potencijala *Deep* i *Dark Weba*, naročito društvenih, nakon čega će se razmotriti uloga kritičkih kompetencija i informacijske pismenosti za njihovo korištenje.

Deep Web i Dark Web⁴

Iako su često shvaćeni kao sinonimi i kao dijelovi interneta koji služe isključivo u ilegalne svrhe⁵, *Deep* i *Dark Web* to nisu jer je razlika u razini *Surface Weba* spram druge dvije razine – *Deep Webu* i *Dark Webu* kao njegovu dijelu – u pretraživosti sadržaja i anonimnosti korisnika⁶. Slikovni prikaz interneta kao ledenog brijega u moru⁷ najčešći je prikaz kompleksnosti interneta, prema kojemu vrh ledenog brijega iznad razine mora prikazuje *Surface Web*, dok masivni dio brijega ispod razine mora prikazuje *Deep Web*. Njemu pripada *Dark Web*, najčešće prikazan kao dio ledenog brijega koji prelazi u mrak, čime se sugerira nemogućnost potpunog raspoznavanja njegovog kraja i sadržaja.

4 Iako postoje službeni nazivi na hrvatskom jeziku, u članku će se koristiti engleski nazivi.

5 Više o ilegalnom sadržaju *Dark Weba* vidi u: Beckstrom, Matthew, Lund, Brady (2019), *Castling Light on the Dark Web: A Guide for Safe Exploration*, Lanham, Boulder, New York, London, Rowman & Littlefield, str. 79–85.

6 Dodatno o razlici između *Surface* i *Deep Weba* vidi u: Bergman, Michael K. (2001), White Paper: The Deep Web: Surfacing Hidden Value, *Taking License* 7 (1).

7 Usp. Beckstrom, M., Lund, B. (2019), str. 3; Chertoff, Michael (2017), A public policy perspective of the Dark Web, *Journal of Cyber Policy* 2 (1), str. 26–38, str. 26–27; Madison, Kevin (2020). *Tor And The Deep Web: A Beginner's Guide to Staying Anonymous, Dark Net Journey on How to Be Anonymous Online*, str. 45; Retzkin, Sion (2018). *Hands-On Dark Web Analysis: Learn what goes on in the Dark Web, and how to work with it*, Birmingham, Mumbai, Packt, str. 11.

Mnoge poznate internetske stranice sadrže sučelja za prijavu korisnika, potrebna za pristup stranici. Takva se sučelja međusobno razlikuju, mogu biti jednostavnija ili složenija, zahtijevati određene informacije o korisniku ili pretplatu na sadržaj, ali sve imaju istu svrhu – anonimnost određenih informacija koje se na toj stranici nalaze⁸. Pristup je informacijama na tim stranicama uvjetno moguć, u protivnom one ostaju skrivene ili je omogućen ograničen pristup samo određenoj, manjoj količini informacija. Svaka stranica kojoj pristupamo, a koja od nas traži određenu prijavu, dio je *Deep Weba*.

Navedena razlika između *Surface Weba* i *Deep Weba* znači da tražilice (npr. Google, Bing, Yahoo) na određenoj internetskoj stranici kreiraju liste informacija dostupne na toj stranici, koje se kasnije prikazuju na popisu pronađenih stranica kada određeni pojam upišemo u određenu tražilicu.⁹ Navedene će tražilice indeksirati samo one stranice koje su im dostupne te za koje imaju dopuštenje indeksiranja. Stranice *Deep Weba* ne mogu biti i nisu indeksirane, a *Dark Web* kao dio *Deep Weba* spada u istu kategoriju.¹⁰

Dark Web svoj naziv u počecima razvoja nije dobio zbog ilegalnih radnji koje se na njemu odvijaju (a trebamo biti svjesni da postoji dio *Dark Weba* koji posjeduje stranice namijenjene upravo tome), već zbog načina na koji je on pretraživ i zbog garantiranja anonimnosti korisnika prilikom korištenja. Naime, iako su radnje koje određeni korisnici *Dark Weba* poduzimaju ilegalne, u smislu zakonodavstva države u kojoj borave prilikom distribucije određenih informacija, često se njihovi postupci smatraju opravdanim u smislu pokušaja prokazivanja neutemeljenosti zakona svoje države. Neki od primjera su razni novinari, politički disidenti, zviždači, borci za ljudska prava i sl.,¹¹ a vjerojatno je najpoznatiji primjer takve aktivnosti zviždač Edward Snowden koji je nakon otkaza u NSA-u (engl. *National Security Agency*, hrv. *Nacionalna sigurnosna agencija*, američka vladina obavještajna agencija) javno objavio informacije o moralno upitnim tehnikama koje je koristila navedena agencija u svrhu nadzora građana kod korištenja interneta.¹²

Dark Web smatra se dijelom *Deep Weba* zbog nemogućnosti jednostavnog pristupa određenoj internetskoj stranici, ali bitna je razlika u tome što stranice koje se

8 Npr. JSTOR, Library of Congress, Encyclopedia Britannica, Google Books, Scribd, Project Gutenberg, PubMed, Facebook, Netflix.

9 Usp. Beckstrom, M., Lund, B. (2019), str. 2.

10 Usp. ibid.

11 Detaljnije u: Sui, Daniel, Caverlee, James, Rudesill, Dakota (2015), *The Deep Web and the Darknet: A Look Inside the Internet's Massive Black Box*, Ohio, Woodrow Wilson International Center for Scholars, STIP 03; Bernal, Paul (2020), *What do we know and what should we do about...?: Internet privacy*, Los Angeles: Sage, str. 29, 34

12 Usp. Ozkaya, Erdal, Rafiqul Islam (2019), *Inside the dark web*, Boca Raton, London, New York: CRC Press, str. 35, 59–60, 250; Bernal, P. (2020), 26–29; Beckstrom, M. (2019), 21–22; Chinese academy of cyberspace studies, str. 17–18; Reed, T. V. (2019), str. 90–91, 177–178.

smatraju dijelom *Deep Weba* možemo pronaći preko poznatih tražilica, ali, da bismo im pristupili, moramo se prijaviti, dok one dijelove interneta koji se smatraju dijelom *Dark Weba* ne možemo pronaći korištenjem poznatih tražilica, već moramo koristiti posebne tražilice. Najpoznatije mreže *Dark Weba* su tzv. Tor (engl. *The Onion Router*), I2P (engl. *Invisible Internet Project*) i Freenet, pomoću kojih se *Dark Webu* pristupa upotrebom posebno prilagođenih preglednika.¹³

Nadalje, prilikom korištenja *Surface Weba*, moguće je praćenje naših aktivnosti. Korištenjem interneta svaka se naša aktivnost »bilježi«, naša se pretraživanja uzimaju u obzir prilikom stvaranja reklama, a nerijetko je riječ i o prodavanju naših informacija tvrtkama koje na temelju toga izrađuju planove svojih poslovanja.¹⁴ To su samo neki od razloga rasta sve veće potrebe za privatnošću prilikom korištenja interneta. Praćenje se provodi korištenjem tzv. kolačića (engl. *cookies*). Kolačići su tekstualne datoteke koje se nalaze na korisničkom računalu, a sadrže informacije o korištenju interneta općenito ili o korištenju određene stranice na internetu.¹⁵ Najčešće se prikupljaju posjetom određenim stranicama u svrhu praćenja aktivnosti, a mogu biti dio tvrtke čiju stranicu posjećujemo ili dio neke druge tvrtke koja je postavila svoje kolačiće na stranicu koju posjećujemo. Samim time, kolačići ne služe samo u svrhu prikupljanja informacija o korištenju jedne stranice koju smo posjetili, već mogu služiti i u svrhu pregleda naše aktivnosti prilikom korištenja bilo koje druge stranice na internetu. Razlog je postavljanju kolačića u praćenju korisničkih navika prilikom korištenja interneta te prikupljanja informacija o korisničkim interesima u svrhu postavljanja reklama za koje se smatra da će biti u interesu korisnika ili u svrhu policijskih istraga i sl. Određene usluge na *Dark Webu* mogu prevenirati sakupljanje informacija putem kolačića i zadržati korisnika nevidljivim.

I dok, s jedne strane, postojanje ovakvog sustava međusobno povezanih računala u svrhu komunikacije jest korisno i pozitivno,¹⁶ s druge strane, ono donosi probleme i velike izazove, posebice s obzirom na jednostavnije širenje ilegalnih sadržaja te mogućnost organiziranja i provođenja ilegalnih radnji. Prostitucija, prodaja narkotika i organa, krijumčarenja ljudima – primjeri su to moralno problematičnih praksi u kojima *Dark Web* može imati ulogu, a često ju i ima. Iz toga je razloga potrebno dodatno obrazovanje u svrhu boljeg snalaženja prilikom korištenja *Dark Weba* te boljeg razumijevanja dostupnog, ničime kontroliranog sadržaja. Prilikom obrazovanja o naravi i mogućnostima *Deep Weba*, a naročito *Dark Weba*, bitno je

13 Usp. Beckstrom, M. Lund, B. (2019), str. 3–6.

14 Usp. Bernal, P. (2020), 32–42.

15 Usp. Beckstrom, M., Lund, B. (2019), str. XV; Bernal, P. (2020), str. 32–35.

16 Detaljnije o komunikaciji putem društvene mreže dostupne na *Dark Webu* (*Dark Web Social Network*) vidjeti u: Gehl, Robert W. (2015), *Power/freedom on the dark web: A digital ethnography of the Dark Web Social Network*, *New Media and society* 18 (7), str. 1219–1235.

istaknuti da korištenje *Dark Weba* nije ilegalno¹⁷ ako se ne pristupa stranicama s ilegalnim sadržajem i korištenju sadržaja tih stranica te ako se korisnike uputi u one sadržaje i na one stranice koje im mogu poslužiti u svrhu istraživanja od njihovog interesa, posebice ako sadržaj tih stranica ne postoji na stranicama *Surface Weba*.

Prethodno je naznačeno da stranicama *Dark Weba* nije moguće pristupiti putem tražilica (npr. Google, Yahoo, Bing) koristeći preglednike (npr. Google Chrome, Mozilla Firefox) koji se najčešće koriste i koji su prilagođeni upravo pretraživanju *Surface i Deep Weba*, već je potrebno koristiti neku od navedenih mreža instaliranjem nekog od preglednika, npr. Tora. No instalacija takvog preglednika nije dovoljna za anonimno korištenje interneta, već su za osiguranje takvog statusa potrebni dodatni koraci.¹⁸ Nakon instaliranja preglednika korisnik će uočiti da je korištenjem tog preglednika moguće pristupiti stranicama *Surface Weba*, dok su stranice *Dark Weba* skrivene i moguće im je pristupiti samo korištenjem određenih *pluginova* i protokola.¹⁹ Dakle, moguće je pronaći i koristiti navedene stranice, ali korisnik prilikom pretraživanja i korištenja ostaje anoniman. Uz to, da bi se pristupilo određenoj stranici *Dark Weba*, potrebno je znati točnu adresu te stranice (*poveznica*) te se često mora znati gdje se ta informacija treba potražiti ili od koga zatražiti. Poveznice stranica *Dark Weba* često se mijenjaju i nisu stalne, kao što su na *Surface Webu*, zbog sigurnosti korisnika i osnivača stranica. Informacije o dostupnim poveznicama mogu se pronaći na stranicama dostupnima i na *Surface Webu*, kao što je stranica *Reddit*, američka internetska stranica, tj. internetski servis osnovan 2015. godine koji se sastoji od različitih podforuma (engl. *subreddits*) organiziranih prema temi rasprave.²⁰ Korištenjem Tor-preglednika preporučuje se korištenje onih poveznica koji završavaju s *.onion* jer se time korisnik može dodatno zaštititi od posjeta neprovjerenim stranicama, čijim korištenjem može postati metom hakerskih napada. Način na koji tzv. onion usmjeravanje funkcionira (engl. *Onio Routing*) bazira se na slojevitosti koja podsjeća na slojevitost glavice luka, iz čega proizlazi i sam naziv (engl. *Onion*). Slojevito usmjeravanje određenog paketa podataka omogućuje privatnost pošiljatelja i primatelja poruke, ali i sam sadržaj poslanih poruka tako da poslani paket podataka, tj. poruka koristi nekoliko posrednih poslužitelja (engl. *Proxy Server*) u svrhu preusmjeravanja poruke na način koji nije i ne može biti predvidljiv. Uz to, paketi podataka koji se šalju na ovaj način kriptirani su, što je još jedan od načina zaštite korisnika onion-poveznica.²¹

17 Usp. Madison, K. (2020), str. 28.

18 Detaljnije o instalaciji i korištenju u: Madison, K. (2020), str. 13–20.

19 Usp. Beckstrom, M. (2019), str. 61–62; Madison, K. (2020), str. 17.

20 Više o stranici vidjeti na: <https://www.redditinc.com/> (pristup: 13. rujna 2020.).

21 Usp. Madison, K. (2020), str. 17–18.

Neki su primjeri stranica dostupnih na *Dark Webu* sljedeći:

1. *The Chess* – stranica namijenjena anonimnom igranju igre šah.
2. *Academic Research* – stranice namijenjene pristupu znanstvenim i akademskim dokumentima, kao što je Sci-Hub. Potrebno je istaknuti da korištenje dokumenata s ovih stranica nije uvijek legalno i potreban je oprez prilikom korištenja. Isto tako, navedene stranice se prilikom obrazovanja mogu uzeti u obzir za učenje o autorstvu, autorskim pravima i propisima vezanima uz teme.
3. *ProPublica* – stranica namijenjena novinarstvu koja korisnicima omogućuje anonimni pristup vijestima iz cijelog svijeta. Navedena je stranica osvojila Pulitzerovu nagradu 2010. godine.
4. *SecureDrop* – najviše ga koriste novinari i novinske kuće kao što su *Forbes*, *The New Yorker*, *The Washington Post*, a glavna karakteristika je anonimnost.
5. *The CIA (U. S. Central Intelligence Agency)* – stranica s pomoću koje korisnik može kontaktirati s navedenom agencijom.
6. *Safety without Borders* – stranica napravljena u svrhu omogućavanja pomoći osobama i tvrtkama koje se bore za ljudska prava, protiv rasizma, zlostavljanja svih vrsta i sl.
7. *Freedom of the Press Foundation* – stranica namijenjena anonimnoj predaji vijesti. Predsjednik ove organizacije od 2016. godine je Edward Snowden.
8. *Archive-is* – stranica namijenjena arhiviranju i pristupu stranicama koje bi u nekim zemljama mogle biti zabranjene.²²

Neki primjeri trenutno dostupnih poveznica na *Dark Webu*:

1. Poveznice za stranice koje sadrže knjige podijeljene po raznim kategorijama:
  - a) <http://libraryqtlpitkix.onion/library/> – stranica sadrži knjige s područja npr. biologije, kemije, matematike i sl.;
  - b) <http://wwwkx5thpx2olielkihfy04jgjqfb7zx7wxr3sd4xzt26ochei4m6f7tayd.onion/> – stranica sadrži knjige s područja filozofije, religije, znanstvene fantastike, romane, trilere, biografije i sl.;
  - c) <http://52wdeibt3ivmcapq.onion/> – kolekcija knjiga koje je teže pronaći;
  - d) <http://nv3x2jozywh63fkohn5mwp2d73vasusjixn3im3ueof52fmbjsigw6ad.onion/> – stranica koja sadrži stripove.

²² Usp. *ibid.*, str. 37–39; Beckstrom M. (2019), str. 67.

2. Poveznice stranica s vijestima, zviždačima i društvene mreže:

- a) <https://www.facebookcorewwwi.onion/> – pristup poznatoj društvenoj mreži *Facebook*;
- b) <https://secrdrop5wyphb5x.onion/> – stranica *Secure Drop* funkcionira kao sustav za podnošenje prijava zviždača koje medijske organizacije mogu koristiti za sigurno prihvaćanje poslanih dokumenata i komunikaciju s anonimnim izvorima;
- c) <https://www.nytimes3xbfgragh.onion/> – pristup poznatim novinama *The New York Times*;
- d) <http://ciadotgov4sjwlzihbbgxngq3xiyrg7so2r2o3lt5wz5ypk4sxyjstad.onion/index.html> – stranica *Central Intelligence Agency (CIA)*;
- e) <https://www.bbcnewsv2vjtpsuy.onion/> – *BBC News*;
- f) <https://www.dnewsdvyiamwnp.onion/en/top-stories/s-9097> – *Deutsche Welle*.²³

Primjeri su navedeni iz dvaju razloga:

1. Stranice koje sadržavaju elektroničke verzije knjiga i na kojima je omogućeno njihovo besplatno preuzimanje (engl. *free download*) navedene su zato što su tijekom prošlosti u različitim društvima iz različitih, nerijetko upitnih razloga mnoge knjige bile zabranjivane, a i danas za to postoje primjeri.²⁴ Iako je prijeko potrebno razumijevanje i uvažavanje autorskih prava, važno je za istaknuti da one osobe koje koriste ove usluge smatraju da knjiga ima veću važnost od samih autorskih prava te da postoje situacije u kojima je dostupnost određenoj literaturi u određenom društvu potrebna i kategorički važnija od autorskih prava.
2. Korištenje onion-poveznica poznatih stranica omogućuje anonimnost korisnika, bez obzira na to u kojem se društvu korisnik nalazi, a poznavanje mogućnosti korištenja takvih stranica posebno je važno u društvima koja bismo mogli okarakterizirati kao represivna u smislu očuvanja nametnutog poretka korištenjem prisile putem državnih organa. U takvim je društvima upravo anoniman pristup internetu i komunikacija s drugima omogućila pokretanje

---

23 Poveznice su navedene isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe. Pristupanje ili preuzimanje nekih dijelova sadržaja tih stranica moglo bi se smatrati ilegalnim, ovisno o području svijeta iz kojega pristupate određenoj stranici te preporučujem oprez. Poveznice koje se ovdje nalaze mogle bi u trenutku čitanja članaka ili njihove provjere biti nefunkcionalne ili nedostupne, što je češći slučaj s poveznicama *Dark Web*a u usporedbi s poveznicama *Surface Web*a.

24 Usp. »Banned and Challenged Classics«, *American Library Association*. Dostupno na: <http://www.ala.org/advocacy/bbooks/frequentlychallengedbooks/classics> (pristup: 15. srpnja 2020.).

i upornost u novijim revolucijskim događajima u svijetu. Primjer su toga prosvjedi u Hong Kongu protiv kineske vlade i novog zakona pomoću kojega je omogućeno lakše kažnjavanje prosvjednika i reduciranje gradske autonomije.²⁵ Posebne mreže stanovnicima Hong Konga omogućuju anoniman pristup, među ostalim, i prethodno navedenim stranicama te dijeljenje informacija i komunikaciju s drugim sredinama.

Informacijska pismenost i kritičko mišljenje u obrazovanju

Korištenje interneta možemo prikazati kroz tri situacije:

- 1) Situacija u kojoj nema posebnih zabrana pristupu informacijama na internetu, komunikacija putem interneta nije ugrožena te su korisnici upućeni u mogućnosti korištenja, ali postoji manjak kritičko-informacijske potkovanosti za provjeru informacija koje korisnik pronalazi.
- 2) Situacija u kojoj nema posebnih zabrana pristupu informacijama na internetu i komunikacija putem interneta nije ugrožena, ali korisnici nisu upućeni u sve mogućnosti korištenja;
- 3) Situacija u kojoj je značajno zabranjen ili reguliran pristup informacijama dostupnim na internetu, a komunikacija putem interneta ugrožena.

S obzirom na raniji primjer Kine i Hong Konga, najprije ću se zadržati na trećoj situaciji. U ovoj se situaciji najčešće radi o korisnicima pripadnicima onih država u kojima postoji cenzura sadržaja od strane vlade kao, primjerice, u spomenutoj Kini te u Rusiji, Turskoj i Egiptu.²⁶ Te i takve države svojim represivnim aparatima djelomično ili u potpunosti krše neka od prepoznatih etičkih načela. Iva Rinčić u svojoj knjizi *Europska bioetika: ideje i institucije* navodi temeljna etička načela u europskoj bioetici i biopravu koja nam mogu poslužiti kao primjer:

»a) Autonomija: ljude se smatra autonomnima u onom dosegu u kojem su sposobni kontrolirati vlastite živote i odluke. Autonomija implicira i racionalnost, individualnost, neovisnost i odgovornost ljudskih bića. Ona je središnja tema liberalne demokracije u kojoj individua ima mogućnost samorealizacije i samorazvoja:

b) Dignitet: ljudsko biće ima posebno mjesto koje ga smješta iznad njegovih bioloških pozicija u prirodi. Nastaje kao vrlina prepoznavanja drugih u međusobnim relacijama. Univerzalan je i predstavlja vrijednost i moralnu odgovornost svakog

25 Usp. Grace Tsoi, Lam Cho Wai (2020), Hong Kong security law: What is it and is it worrying?, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-52765838> (pristup: 15. srpnja 2020.).

26 Opširnije vidi u: Beckstrom, M., Lund, B. (2019), 19; Reed, T. V. (2019), 89–96; Kosseff, Jeff (2019). *The Twenty-Six Words That Created the Internet*, Ithaca, London: Cornell University Press, str. 147, 229; Migga Kizza, Joseph (2014), *Computer Network Security and Cyber Ethics*, Jefferson, McFarland & Company, str. 154.

ljudskog bića. Ljudska bića ne mogu biti predmetom trgovine. Dignitet se temelji na relacijama osobe prema drugima, odnosno u degradaciji i samopoštovanju. Definira pojedine situacije i emocije kao prekoračenja civiliziranja. Uključuje pojedince prema metafizičkim dimenzijama života uključujući i ponašanje u graničnim situacijama rođenja, trpljenja, smrti, žalovanja i sl.;

c) Integritet: označava nešto što se ne smije ozlijediti ili oštetiti, nego ga treba štiti i poštivati. Uvažavanje integriteta znači i uvažavanje privatnosti te poštivanje pacijentovog shvaćanja vlastita života i bolesti, ali i poštivanje nečijeg fizičkog integriteta. Očuvanjem integriteta štiti se genetičko nasljeđe budućih generacija. Integritet označava očuvanja ljudskog tijela i briga za očuvanjem cjelokupne socijalne i ekonomske sfere života pojedine osobe, kao i osiguranje minimalnim životnih uvjeta. Integritet je moguće proširiti i na životinje, prirodu i egzistenciju cijelog svijeta;

d) Ranjivost: izražava dvije temeljne ideje: konačnost i ugroženost života te objekt moralnog načela koje zahtijevaju brigu za ranjive.«²⁷

Postojanje *Dark Weba* kao platforme otvorene komunikacije i širenja informacija potrebno je u trećoj navedenoj situaciji. No, da bi se došlo do rješenja svih triju navedenih situacija, a u svrhu pristupa informacijama, komunikaciji i potkovanosti za provjeru informacija, potreban je razvoj kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti. Naime, dostupnost raznih informacija putem *Dark Weba* ne znači da su sve one provjerene i primjenjive u svakoj od navedenih situacija te se upravo važnost razvijanja kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti smatra krucijalnom²⁸.

Informacijski pismenima smatraju se osobe koje:

»... su naučile kako učiti (...) jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći informaciju i kako ih koristiti na svima razumljiv način (...) to su osobe pripremljene na učenje tijekom cijelog života.«²⁹

Uz navedenu definiciju Jadranka Lasić-Lazić, Sonja Špiranec i Mihaela Banek Zorica donose još jednu:

»Informacijsko se opismenjavanje sastoji od usvajanja primjerenoga informacijskog ponašanja u svrhu dolaženja do one informacije koja će zadovoljiti informacijsku potrebu i to bez obzira na medij, a uključuje i kritičku osviještenost o važnosti mudrog i etičkog korištenja informacija. Važno je da informacijska pismenost ne bude reducirana na knjižnične ili računalne vještine već poimana kao odgovor na kulturni, društveni i ekonomski razvoj informacijskog društva.«³⁰

27 Rinčić, Iva (2011), *Europska bioetika: ideje i institucije*, Zagreb, Pergamena, str. 37.

28 Za dodatno razumijevanje ispravnosti podataka koje je moguće pronaći na *Deep Webu* preporučujem istraživanje navedeno u članku: Xian Li, et al. (2012), Truth Finding on the Deep Web: Is the Problem Solved?, *Proceedings of the VLDB Endowment* 6 (2), str. 97–108.

29 Lasić-Lazić, Jadranka, Špiranec, Sonja, Zorica, Mihaela Banek (2012), Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjivanju, *Medijska istraživanja* 18 (1), str 125–142., str. 128.

30 Ibid.

Potrebno je istaknuti i sljedeće:

»... informacijska pismenost je širi pojam koji uključuje ostale tipove pismenosti jer zahvaća, za razliku od primjerice digitalnih ili medijske pismenosti, različite pojavnosti informacija; od oralnih informacija, analognih izvora tiskanih na papiru pa sve do digitalnih informacija. U informacijskoj pismenosti isprepliću se sposobnosti korištenja tiskanih izvora, knjižnica, digitalne građe i medija, a budući da tek njihov zbir stvara temelje za učenje tijekom cijelog života, informacijska se pismenost može nazvati krovnom pismošću.«³¹

Korištenje različitih izvora informacija, ne samo digitalnih, potrebno je za artikulaciju kritičkog mišljenja u svrhu jasnog uočavanja objektivne stvarnosti, posebno ako se uzme u obzir da se takvim korištenjem korisnik dovodi u situaciju u kojoj je moguć pristup različitim perspektivama. Postoji više pokušaja objašnjenja što je to kritičko mišljenje, što sve ono podrazumijeva, na koji se način razvija te čemu služi.³² Za ovu priliku uzet ćemo u obzir objašnjenje Davida Kloostera iz članka »Što je kritičko mišljenje?« u kojemu autor definiciju kritičkog mišljenja donosi u pet točaka: a) kritičko mišljenje jest neovisno mišljenje; b) informacija je polazna, a ne krajnja točka kritičkog mišljenja; c) kritičko mišljenje počinje s pitanjima, s problemima koje valja riješiti; d) kritičko mišljenje zahtijeva razložnu argumentaciju; e) kritičko mišljenje je društveno mišljenje.³³ Navedena objašnjenja kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti omogućuju nam povezivanje shematski prikazane problematike korištenja interneta s navedenim etičkim načelima te mogućnost razrješenja triju situacija:

1. Situacija u kojoj nema posebnih zabrana pristupu informacijama na internetu, komunikacija putem interneta nije ugrožena te su korisnici upućeni u mogućnosti korištenja, ali postoji manjak kritičko-informacijske potkovanosti za provjeru informacija koje korisnik pronalazi je situacija u kojoj do posebne važnosti dolazi razvoj kritičkog mišljenja kojim korisnik može raspoznati informacije potrebne za razvoj vlastitog mišljenja i osobnosti. Ova je situacija karakteristična za zemlje tzv. zapadnog svijeta.
2. Situacija u kojoj nema posebnih zabrana pristupu informacijama na internetu i komunikacija putem interneta nije ugrožena, ali korisnici nisu upućeni u sve mogućnosti korištenja je situacija u kojoj razvoj informacijske pismenosti omogućuje korisniku korištenje dodatnih izvora informacija (uz digitalne, omogućuje korištenje nedigitalnih izvora informacija), a kritičko mišljenje snalaženje među novim informacijama. Time korisnik stječe mogućnosti preko

31 Ibid., str. 130.

32 Popis više objašnjenja, tj. definicija što je to kritičko mišljenje vidi u: Miliša, Zlatko, Ćurko, Bruno (2010), Odgoj za kritičko mišljenje i medijska manipulacija, *MediAnali* 4 (7), str. 57–72., str. 68–70.

33 Usp. Klooster, David (2002), Što je kritičko mišljenje?, *Metodički ogledi* 9 (2), str. 87–95.

kojih: a) može izgraditi neovisno mišljenje; b) omogućen mu je veći izvor različitih, često i oprečnih, informacija koje ga trebaju navesti na zaključak o informaciji kao polaznoj, a ne krajnjoj točki kritičkog mišljenja koje ga dovodi do; c) razumijevanja razvoja kritičkog mišljenja preko postavljanja pitanja/problema kao početne točke čime bi ga se trebalo poticati na; d) razložnu argumentaciju i raspravu, posebice s korisnicima različitih stavova od njegovih, ali i s onima istih stavova radi produbljivanja argumentacije i mogućnosti pronalaska novih izvora informacija, čime se potvrđuje; e) društvenost kritičkog mišljenja;

3. Razvojem kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti situacija u kojoj je značajno zabranjen ili reguliran pristup informacijama dostupnim na internetu, a komunikacija putem interneta je ugrožena postaje rješiva ako se u obrazovanje uvedu i drugi izvori informacija, ne samo digitalni, preko kojih korisnici mogu biti upućeni u mogućnosti korištenja digitalnih izvora informacija (internet, digitalni katalozi, bibliografije, baze podataka, časopisi i sl.). Time korisnik dobiva informacije preko kojih: a) može izgraditi neovisno mišljenje, upotpunjeno izvorima različitim od onih dostupnim u njegovoj zajednici; b) veći izvor različitih, često i oprečnih, informacija treba navesti korisnika na zaključak o informaciji kao polaznoj, a ne krajnjoj točki kritičkog mišljenja koje ga dovodi do; c) razumijevanja razvoja kritičkog mišljenja preko postavljanja pitanja/problema kao početne točke čime bi se korisnika trebalo poticati na; d) razložnu argumentaciju i raspravu, posebice s korisnicima različitih stavova od njegovih, ali i s onima istih stavova radi produbljivanja argumentacije i mogućnosti pronalaska novih izvora informacija, čime se potvrđuje; e) društvenost kritičkog mišljenja. Ovo je posebno bitno u spomenutim represivnim društvima u kojima članovi nisu svjesni da represivni režim krši npr. navedena etička prava. Obrazovanjem u kojem bi članovima represivnih društava bio omogućen pristup različitim izvorima informacija te razvoj kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti omogućio bi pripadnicima takvih društava osviještenje problema njihovih društava. S obzirom na to da je razvoj kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti u takvim društvima zabranjen i ne provodi se, potrebno je obrazovanje i razvoj kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti u slobodnijim društvima, uključujući i naše, da bi pripadnici tih društava mogli, s jedne strane, razvijati navedeno u svom društvu, ali i prenijeti znanje pripadnicima represivnih društava. Korištenje *Surface Weba* u represivnim je društvima najčešće pod nadzorom državnih aparata i upravo se korištenje *Dark Weba* najčešće spominje kao jedan od rijetkih mjesta slobodne komunikacije i pristupa informacijama te bi upravo

korištenje *Dark Weba* omogućilo širenje navedenog znanja između pripadnika zapadnih društava i represivnih režima.

Pregledom dostupnih informacija i mogućnošću komunikacije s ostalim korisnicima korisnik se dovodi u situaciju artikulacije određenog problema iz čega slijedi i sama društvenost stvorenog mišljenja. Problem kojim se korisnik bavi može polučiti dodatna pitanja ili probleme za koje korisnik nije imao informaciju s obzirom na društvo u kojem se nalazi. Za temeljno se obilježje pravilnog korištenja interneta kao izvora informacija i dodatnu razradu problema članka predlaže pluriperspektivnost.³⁴ Navedeno se vidi kako po pravima na informaciju i potrebama za informacijama tako i po sustavu kompetencija koja se traže da bi se ispoštovala načela etičnosti.

Popis literature

- American Library Association (1996–2020), *Banned and Challenged Classics*, <http://www.ala.org/advocacy/bbooks/frequentlychallengedbooks/classics>, (pristupljeno 15. srpnja 2020.).
- Amulić, Slavko (2019), *Perspektivizam i pluralizam: prilog zasnivanju pluriperspektivizma*, Zagreb: Pergamena.
- Beckstrom, Matthew, Lund, Brady (2019), *CASTING LIGHT ON THE DARK WEB: A GUIDE FOR SAFE EXPLORATION*, Lanham, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield.
- Bergman, Michael K. (2001), White Paper: The Deep Web: Surfacing Hidden Value, *Taking License* 7 (1).
- Bernal, Paul (2020), *What do we know and what should we do about?: Internet privacy*, Los Angeles: Sage.
- Chertoff, Michael (2017), A public policy perspective of the Dark Web, *Journal of Cyber Policy* 2 (1), str. 26–38.
- Čović, Ante (2006), Pluralizam i pluriperspektivizam, *Filozofska istraživanja* 26 (1), str. 7–12.
- Gehl, Robert W. (2015), Power/freedom on the dark web: A digital ethnography of the Dark Web Social Network, *New Media and Society* 18 (7), str. 1219–1235.
- Grace Tsoi, Lam Cho Wai (2020), Hong Kong security law: What is it and is it worrying?
- Klooster, David (2002), Što je kritičko mišljenje?, *Metodički ogledi* 9 (2), str. 87–95.
- Kosseff, Jeff (2019), *The Twenty-Six Words That Created the Internet*, Ithaca, London: Cornell University Press.
- Lasić-Lazić, Jadranka, Špiranec, Sonja, Zorica, Mihaela Banek (2012), Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenivanju, *Medijska istraživanja* 18 (1), str. 125–142.
- Lukačić, Petar (2008), Primjena Web 2.0 servisa u nastavi povijesti, *Povijest u nastavi* 12 (2), str. 205–219.
- Madison, Kevin (2020), *Tor And The Deep Web: A Beginner's Guide to Staying Anonymous, Dark Net Journey on How to Be Anonymous Online*.
- Migga Kizza, Joseph (2014), *Computer Network Security and Cyber Ethics*, Jefferson, McFarland & Company.
- Miliša, Zlatko, Čurko, Bruno (2010), Odgoj za kritičko mišljenje i medijska manipulacija, *MediAnali* 4 (7), str. 57–72.
- Ozkaya, Erdal, Rafiqul Islam (2019), *Inside the dark web*, Boca Raton, London, New York: CRC Press.

34 O monoperspektivizmu i pluriperspektivizmu vidi u: Čović, Ante (2006), Pluralizam i pluriperspektivizam, *Filozofska istraživanja* 26 (1), str. 7–12; Amulić, Slavko (2019), *Perspektivizam i pluralizam: prilog zasnivanju pluriperspektivizma*, Zagreb: Pergamena.

- Reed, Thomas Vernon (2019), *Digitized lives: culture, power and social change in the internet era*, New York: Routledge.
- Retzkin, Sion (2018), *Hands-On Dark Web Analysis: Learn what goes on in the Dark Web, and how to work with it*, Birmingham, Mumbai, Packt.
- Rinčić, Iva (2011), *Europska bioetika: ideje i institucije*, Zagreb: Pergamena.
- Sui, Daniel, Caverlee, James, Rudesill, Dakota (2015), *The Deep Web and the Darknet: A Look Inside the Internet's Massive Black Box*, Ohio, Woodrow Wilson Internation Center for Scholars, STIP 03.
- World Internet Development Report 2017* Editor, Beijing: Chinese Academy of Cyberspace Studies.
- Xian Li, et al. (2012), Truth Finding on the Deep Web: Is the Problem Solved?, *Proceedings of the VLDB Endowment* 6 (2), str. 97–108.

www: Critical Potentials of the Anonymous Domain of the Internet

SUMMARY

The amount of information accessible through the internet requires specific research procedures and competence development needed to verify and recognise the relevant information and their classification. This article briefly considers (1) a fundamental distinction of three levels of the internet (Surface Web, Deep Web, and Dark Web) and their critical potentials, (2) required competencies for processing available information as critical thinking and information literacy, and (3) three situations for internet application and suggestions for a more extensive crucial use of the internet.

Keywords: Internet, Surface Web, Deep Web, Dark Web, critical thinking, information literacy, ethical principles.

